

ביקורת מכילה

בפרשת "ויחיי" בספר בראשית עסקנו בביקורת אפקטיבית. הפעם נבקש להוסיף קומה ולדבר על ביקורת מכילה. נקדים ונשאל לעצם ההיתכנות של בקורת שהיא גם מכילה. ובכן, צמד המילים "ביקורת מכילה" עוסק בביקורת שמטרתה להביא לשינוי אצל האחר בלי לפגוע בו. להציג ביקורת ולשתף את האחר בתהליך השינוי. לומר ביקורת על האחר ולאפשר לו להכיל אותה.

מהי אפוא ביקורת מכילה? - מדובר במודל שהוא חלק ממודל רחב יותר של דיאלוג מכיל. בביקורת המכילה ישנם כמה מרכיבים. נציין שלושה מהם: ביקורת מרומזת, מיקוד בגורם ולא באיש, והעצמת החיוב.

ראשית, הביקורת צריכה להיאמר באופן מרומז ולא ישיר. ניתן דוגמא. במקום להתנסח כלפי הילד: "התנהגת באופן לא מנומס כלפי אמא", נעדיף לומר: "יש לי תחושה שאמא נעלבה מההתבטאות כלפיה...". כל אדם נורמטיבי יבין מתוך הרמז את כוונת הדברים ולמי הם מכוונים. מיקוד בתוצאה ובהשלכה.

שנית, מיקוד בגורם החיצוני ולא באדם. הנחת היסוד שהאדם עצמו בסדר, אבל מה שגרם לכישלון הוא גורם חיצוני שנמצא בשליטתו של האדם. נביא דוגמא. במקום להתנסח כלפי תלמיד שלא הכין שיעורי בית: "אתה לא מתאמץ מספיק בלימודים..." מומלץ להתנסח: "מה גרם לך לא להכין שיעורי בית?".

שלישית, במקביל לביקורת יש להעצים צדדים חיוביים שמאפיינים את האחר או שנעשו בעבר על ידו. מומלץ להיות מוכנים היטב עם "הגזר", במקביל להצגת "המקל". ניתן להעצים את החיוב בתחילת הדברים או בסופם, אבל חשוב שהם יאמרו באותה נשימה ובאותה מסגרת של אמירה.

שלושת מרכיבי הביקורת המכילה מצויים במקרא. שניים מהם נלמדים ממשה ואחד מיעקב.

את המרכיב הראשון בביקורת מכילה (בקורת מרומזת), אנו פוגשים כבר בפסוק הראשון בספר דברים (א', א'): "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַר בְּעֶרְבָה מִלִּבְיָן בֵּין פָּאָרָן וּבֵין תַּפֵּל וּלְבָן וְחִצְרֹת וְדִי זָהָב". מסביר רש"י על הנוסח המיוחד של המקרא, שאינו מפרט את כול האירועים אלא מזכיר רק את המקומות: "לפי שהן דברי תוכחות, ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל".

המרכיב השני בביקורת מכילה (מיקוד בגורם) נלמד מיעקב אבינו בסוף ספר בראשית (פ' מ"ט). כשהוא מפנה ביקורת נוקבת כלפי שמעון ולוי על מעשיהם בפרשת דינה: "אָרוּר אַפְּסֵי עַיִן וְעִבְרַתְּם כִּי קִשְׁתֶּה אֶחְלָקְם בְּיַעֲקֹב וְאַפְיָצְם בְּיִשְׂרָאֵל". רש"י כדרכו, לא מוותר ומדייק מלשון הכתוב: "אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא אפם...". המיקוד של יעקב לא בשמעון ולוי, אלא "באפם" - בכעס שלהם.

המרכיב השלישי בביקורת מכילה (העצמת החיוב), נלמד שוב ממשה בספר דברים. לאחר שהוא מזכיר במרומז את כול המקומות בהם חטאו בני ישראל, משה מסכם בפסוק מרכז (א', ו'): "ה' אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחָרֵב לֵאמֹר רַב לָכֶם שָׁבַת בְּהָר הַזֶּה". רש"י מפרשן את צמד המילים "רב לכם" בשתי דרכים. בפירוש השני מספק רש"י רובד עמוק יותר לפסוק: "ויש מדרש אגדה - הרבה לכם גדולה ושכר על ישיבתכם בהר הזה. עשיתם משכן מנורה וכלים, קבלתם תורה, מניתם לכם סנהדרין, שרי אלפים ושרי מאות". בצד החטאים והמעשים השליליים הרבים במהלך המסע הארוך במדבר, יש לכם גם זכויות רבות.

הניואנסים הקטנים בביקורת מכילה, עושים את ההבדל הגדול. מביקורת פוגענית ולא יעילה, לביקורת אפקטיבית.